

נאר של נייר



תוף הפח מרחוב פרישמן * הציונות המוחמצת של
שלמה אבינרי * דייוויד הרברט לורנס במיטבו * שקד כמשורר

עיון חוזר

החול והעצב

חצי תריסר סופרים ומשוררים מן המעלה השניה ניסו כוחם, במהלך שנות השבעים, להנציח את עידן ימי החול והעצב של תל-אביב, בין שתי מילחמות העולם. בולטים בכישלונם דן צלקה, שתיאר עיר זו כמו היתה עיר-גופש פולנית, ויעקוב שבתאי, שהציף את רחובות העיר בנוסטאלגיה מתקתקה.

תל-אביב של שנות השלושים והארבעים היא בבחינת עיר יוצאת-דופן וחסרת תקי דים בתרבות האורבנית של המאה העשרים. העיר, שכהגדרתו של האדריכל מליכאל קרן, תרמה לעולם את הבית המשותף, העיר-העברית הראשונה גם הביאה לאוויר העולם סוג מיוחד של סופרים, שקד, בהכרה או שלא בהכרה, על זן מיוחד של ספרות, שהביקורת והקתדרות לספרות העברית דילגו עליו באיטיותם הרבה.

עד כמה שהדבר יראה מוזר, תרי שקריאת-הכיוון לואנר הכתיבה תל-אביבי ניתן על-ידי משה שמיר, בפתחה לספרו בנו ידיו ו/או פרקי אילן: "אילן נולד מן הים. כך היה מספר אבא שעה שהיונו יושבים יחד לארוחת-ערב על מרפסת הבית הקטן, בערב-הקץ.

מסביב היו מרוכזים מגרשי-החול הריקים ועל גבי הקירות והתיקרה היו לטאות קפנות נימלפות מן האור..." אין ספק שמה שמיר הוא הכישרון האבוד הגדול ביותר של הספרות הארצישראליה והשלוחה התל-אביבית שלו. שיעבוד עיסו לרעיונות פוליטיים מוגדרים, החל בהשומרה-הצעיר וכלה בארץ-ישראל ה"שלמה, השחיתו את כישורו עד תום. גם רעיו לעט של שמיר, יגאל כרמינצ'ו, עוזר רבין, בנימין גלאי ואחרים, מעודם לא הגיעו לאותה כנות, שהיה בכוחה להפיק יצירת אמת, כמתבקש מאותן חוויות לידות ונעורים בתל-אביב שבין שתי מילחמות העולם.

הנוף האנושי של העיר הצומחת במהיר רות מתוך החולות — עיר החול והעצב, העיר שבשפת-הים שלה שיחקו מנהיגי צבא לעתיד, חלוצים, גאוני מדע, מגויאים — זכה למעט סופרים שעלה בכוחם להתמודד עם החומר הספרותי של השחרות התל-אביבית.

בולט במיוחד ביצירה הבוחנת דור זה, אשר מנסה לפענח את חידלוגו המחרד של דור תש"ח, ובעיקר בניו התל-אביביים, הוא עמוס קרין, בסידרת ספריו, החל מן בתחנה וכלה במתחת לפרחים. ספר אחר שהצליח לאפיין את מכאובי הדור הזה וחידלוגו הקיומי, הוא מורד שיף, בספרו המונומנטאלי שימטון צהמרא, שמועלם לא זכה לבחינתה של הביקורת הספרותית בישראל. גם בנימין תמוז, בי-

שנים שקדמו להגירתו, ניסה להתמודד עם החומר של נעורי תל-אביב וילדי החול והעצב שלה, אך בשל גישיונות לתפיסת פונות אישיות לא-מאוזנות, לא עלה הדבר בידו.

בטרקלינים הספרותיים בהווה הזה, אין שבתאי טבת מוכר כסופר. גם טרקליני הספרות של דור הפלמ"ח לא העניקו לו תווית זו. התמסרותו בתריסר השנים האחרונות לכתיבה בעלת גוון דוקומנטארי תרמה ליעמעות ערכו של טבת כסופר של ממש.

בשנת 1955 הוא פירסם קובץ סיפורים, המהעולים שראו אור בספרות הישראלית, תחת הכותרת הילד שקראו לו ריבקה — מסיפורי השכונה*. ספר שהוא בבחינת יצירת-מופת קטנה של החול והעצב בהם נוגעו ילדי תל-אביב של התקופה הר אמורה.

בהילד שקראו לו ריבקה, שראה אור במסווה של ספרי-ילדים, מצליח טבת להעיר ניק מימד ספרותי עמוק של אותה חוויה בלתי מופענת עד כה של תל-אביב העניין הספרותי של ספר זה מתחיל כבר במיבנה הצנחם של הסיפורים, כפי שהדבר נעשה בסיפור הראשון פעמים אבדס: "אם אתה רוצה לחיות גיבור כאמיל קורוז'נקו, מנתק השלשלאות, הרבה לי אכול עשב, תהיה חזק כשור, כך אמר הדוד ויחנך נתניה קפליק למילה. ולולא הגנו של כיכר דיוננוף שחרר לדשאיה, לא היה קץ לגבורת למילה." כבר מישפטי פתיחה אלה מעידים על כוחו הרב של טבת בצמיצום ובהבאת גלריית הדמויות הספק-ציאותית ספק-חלומית של עיר החולות.

סיפור המפתח בקובץ נישכח זה של סיפורי שבתאי טבת הוא הסיפור התוף של עמי, שלעגיות דעתי הינו מן המעולים שדענה הספרות הישראלית; סיפור הנראה כגירסה מקדימה וארצישראלית לתוף הפח של גראס. סיפורו של טבת נפתח כך: "עמי היה כמות שנגינת התוף שלו מתוקה משיר עירש לתינוק. השכן לושק אף הוא היה כמות בכך ולמשמע התוף נזכר כצבא הצאר. שניהם עמדו במערכה נגד קהל גדול ועוזן של שכנים — וניצחו..." סיפור זה הוא בבחינת אגדה תל-אביבית, שהעניקה לגיבורה, עמי, את אותו תוף פח שבעורתו הוא מפיץ ומשכפל ברבים את היותו ואת אי קבלתו את עולם המבוגרים: "הכלבים לא נכחו. הימשש לא זע, ועמד במרום הרקיע נבהל. הדרח נשכ בכל מקום אחר שכי עולם, רק לא ברחוב פרישמן. לכן לא ערדו העלים שעל העצים ולא רישרשי. כי התוף רעם! התוף של עמי! פעם נידרדרו תיפופי התוף בשעטות סופים הנסים בעדריהם, ופעם רעמו כאות להתקפה איריה. פעם כירש התוף על צבא מתקדם שאין מעצרו לפניו, ופעם השמיע סתם עירובייה של דפיקות נוראות ומחי רישות אונים, המסוגלות להרקיד את החרמון ממקומם..."

התוף של עמי הוא סיפור של ניכור הדרגתי העובר על ילד, הניכפה ומשתעבד בהדרגה לעולם חלומותיו והזיוותיו; חלק מהסובבים עוסקים בפולחן הסגידה של תושבי הארץ לילדי אותה תקופה. פולחן המביא במקרהו של עמי כמה מהשכנים לכדי מיבחן, בנוסח: "חדל, פרא אדם, חדל, חדל!" התוף של עמי הוא עימות שבין המחוספסות הצבירת למעודנות הר אירופית. ובלשון סאטירה ביקורתית מצגי זאת טבת כך: "איך אבא אינה מכינה, אמר לי עמי מתוך כעס ועלבון, כי אסור לה להפריע כשאני מנגן? אתה רואה,

* שבתאי טבת — הילד שקראו לו ריבקה — מסיפורי השכונה; ציורים שימטון צבר; הוצאת דביר; 102 עמודים (כריכה קשה) 1955.

השכן לושק, כשעזי הורק בחריקות על הכינור שלו, איש מבני ביתו אינו מפריע לו. רוצים הם שינגן עוד ועוד. שינגן שעה שעתיים, שינגן שלוש שעות, שינגן כל היום — להם לא איכפת. אדרבה, ככל שירבה לנגן כן ייטב לו מהריו. אביו עישה את עצמו כקורא בעיתון ומסתיר את חיוך העונג המשתפך על לחייו. ואימו פותחת את החלונות לרחוב, שהכל ישמעו וידעו איזה בן יש לה. רוצים הם, הרורו, שהכל ייהנו מאסוירים לכינור שאיזה למך מגרמניה כתב לכיתור של עוזי. אבל כשאני, עמי, מנגן על התוף, הכל מתנפלים עלי..."

התוף של עמי מביא לעימות בינו לבין השנים: "השכן שורין והשכנה פולה קראו לאסיפה כללית של יושבי השכונה



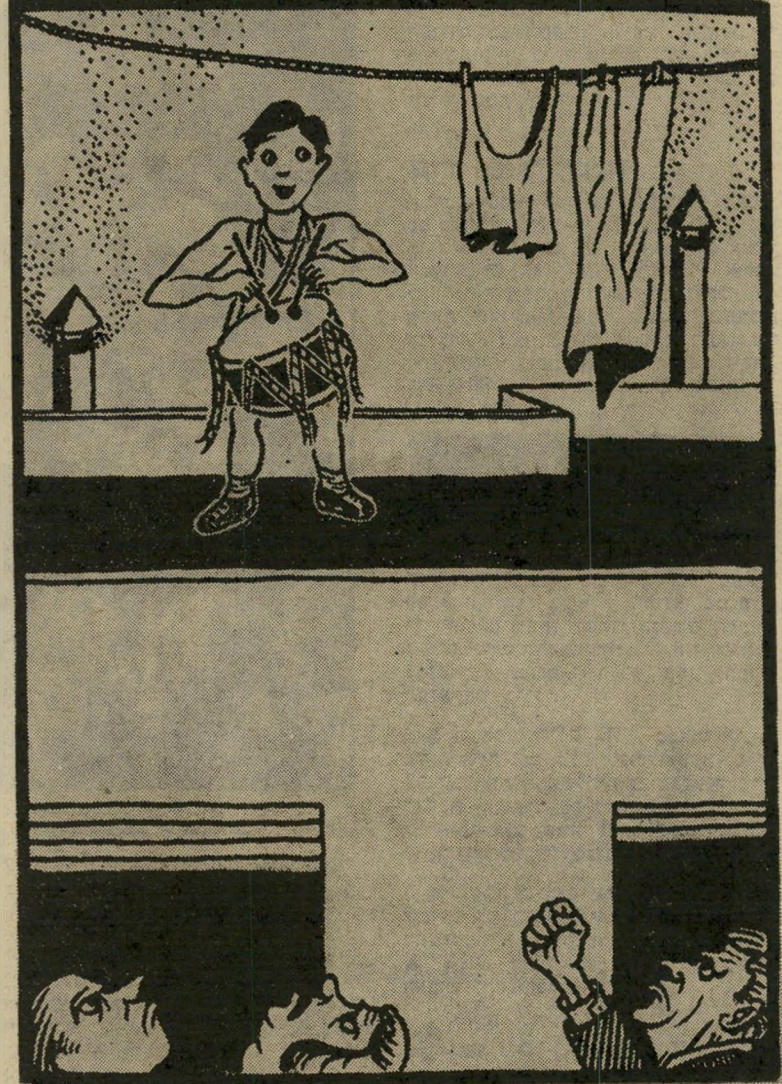
שבתאי טבת
תוף הפח בחולות תל-אביב

כביתו של השכן שורין. מובן מאליו שאיש מהשכנים לא נעדר — חוץ מהשכן שמעוני, שהרש השמיעה שלו אבד לחלוטין בשבועות האחרונים..." ובין ההצעות ב" אסיפה: להזעיק את מנהל בית-הספר, את מנהל גן-החיות ואת המציל משפת-הים. בהדרגה מתפענת הסוד של אותו תושב השכונה האלמוני, שהביא לעמי במתנה את אותו תוף, המטיר את מנוחתם של השכנים ואת שלוות השכונה.

ואז מתחיל המספר להעלות את הסיבות שהביאוהו להעניק את התוף לעמי: "הנה, כך אמרתי בלבי, יהודי שהיה חייל בצבא של הצאר ניקולא, יכול ללמד עתה את בנינו מלחמה... האין בכך סיפוק לנפש?... קיראתו אלה היו מחזקות את רוחו של עמי ומעודדות אותו להפליא. לעיתים היה בקראותי אפילו משום עידוד מוגזם. שכן פעם אחת, לאחר שקראתי כך, פנה אלי עמי ואמר: 'שכן לושק, ועכשיו אני רוצה לתוסף מיליון קוזקים בחזית ומיליון קוזקים בעורף, ושני מיליון קוזקים באג" פים, אתה מרשה לי?'"

אלא שהעימות בין התוף של עמי והשכנים היה מוחלט, בשלב זה: "לא היה ספק בדבר: התוף הרעיל את דם השכנים, והם החליטו לעשות הכל, ויהי מה, ובלבר שעמי יחדל מתוסף. האסיפה קיבלה את ההחלטות הבאות: על עמי הוטל עונש-בית; מושלת השכנים תצא להגיש עזר מותיה... הימים היו אפוא ימים עצובים. בשכונה שררה דממה מחרדה, החברים של עמי, דודו למלה, עוזי, מיכאל, נעמי, רינה וריבקה, התיישבו כי עך שיעבור ועם השכנים מופט להם שלא יתבלטו יתר על המידה..."

ואז בא היום הראשון הגורלי: "קולות תופים, חזקים וקרוכים, נשמעו ברחבי



"התוף של עמי"
נגינה מתוקה משיר ערש